

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

На правах рукопису

РОМАНКІВ Ірина Ярославівна

**ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ЇХ РЕФОРМУВАННЯ**
(на прикладі агропромислових формувань Тернопільської області)

Спеціальність 08.07.02.-Економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ

*дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук*

Тернопіль - 1996

00757262 (Т)

Дисертацією є рукопис.
Дисертаційна робота виконана на к
Тернопільської академії народного госп

- Науковий керівник** - доктор економічних наук, професор
Олійник Василь Михайлович
- Офіційні опоненти** - доктор економічних наук, професор, академік Яремчук
Іван Герасимович
-кандидат економічних наук, доцент Маланчук Любомир
Михайлович
- Провідна установа** - Тернопільська обласна державна сільськогосподарська
дослідна станція (м.Хоростків Гусятинського району)

Захист відбудеться 30 грудня 1996 р. об 11⁰⁰ на засіданні
спеціалізованої вченої Ради Д17.01.02 при Тернопільській академії народного
господарства за адресою:
282004, м.Тернопіль, вул.Львівська, 11, ауд.1300.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільської академії
народного господарства.

Автореферат розісланий 19 листопада 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої Ради,
доктор економічних наук, професор

Фаріон І.Д.

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. *Актуальність теми.* Перехід на ринкові умови господарювання спричинив крах командно-адміністративної системи ведення сільськогосподарського виробництва, яка маючи обмежені можливості розвитку, не вписалася в ринкові відносини.

Становище сільського господарства протягом останніх років надзвичайно ускладнилось. При дальшому розвитку існуючих негативних тенденцій (виснаженням земельних угідь, старінням фондів, скороченням споживання інших ресурсів) рівень виробництва сільськогосподарської продукції може знизитися до критичної межі.

Одним із шляхів виходу із кризового стану, та покращення виробничо-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств та відродження села є поступова трансформація колективного і державного аграрного сектора в нові організаційні форми, що базуються на приватній власності на землю та майно і передбачають як колективне, так і індивідуально-сімейне їх використання. Реформування внутрішньогосподарських виробничих і економічних відносин повинно забезпечити раціональне використання засобів виробництва, стимулювати застосування ефективних форм організації праці, підвищення доходності господарства в цілому. Завдання полягає в тому, щоб створити на базі колгоспів і радгоспів нові виробничі структури, які в рівній конкурентній боротьбі повинні ефективно господарювати та довести свої переваги.

В процесі дослідження використовувалися роботи вітчизняних та зарубіжних вчених присвячені різноманітним проблемам розвитку АПК: Лукінова І.І., Саблука П.Т., Гайдуцького П.І., Месель-Веселяка В.Л., Онищенко О.М., Юрчишина В.В., Дем'яненка М.Я., Прейгера Д.В., Янда Л., Долішнього М.І., Богущького О.А. та інших.

Дослідження в цьому плані, пропозиції і практичні розробки, які комплексно направлені на вихід з кризової ситуації в аграрній економіці, відповідають рішенням Верховної Ради і Уряду України, Президента держави щодо рішучого переходу існуючої системи агропромислового комплексу до реальних ринкових відносин, ефективного співіснування різних форм власності у сільському господарстві.

Вирішення таких складних питань потребує науково обгрунтованого методологічного підходу і вироблення соціально-економічного механізму реалізації поставлених завдань.

Дослідження цих економічних проблем обумовлює актуальність і вибір даної теми дисертаційного дослідження.

1.2. *Мета і завдання дослідження.* Основною метою дослідження є вивчення проблем економічного розвитку сільськогосподарських підприємств та обгрунтування перспектив їх діяльності.

Реалізація мети вимагала вирішення наступних завдань:

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

- вивчити теоретичні положення про суть та форми власності, враховуючи особливості сучасної економіки України та перехід виробництва до ринкових відносин;

- обґрунтувати методологію застосування нормативно-правової бази та технічної документації для утвердження роздержавлення та приватизаційних процесів;

- вивчити світовий досвід ефективності різних форм господарювання в сільськогосподарському виробництві;

- проаналізувати форми і хід приватизаційних процесів в сільському господарстві, реформування колгоспів та радгоспів і становлення нових форм господарювання, враховуючи суть ринкової економіки;

- обґрунтувати організаційно-виробничі умови формування і функціонування селянських (фермерських) господарств;

- провести економічний аналіз та порівняльну оцінку рівня продуктивності сільськогосподарського виробництва з різними формами власності;

- удосконалити основи організації ринкових відносин в агропромисловому комплексі;

- запропонувати методика визначення показників економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

1.3. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є теоретичні, методичні і практичні аспекти економічних передумов розвитку сільськогосподарських підприємств західного регіону України з урахуванням нинішніх процесів перехідного періоду до ринкової економіки.

Об'єктом дослідження є різні господарські агроформування Тернопільської та інших областей України, для яких характерна багатогалузєвість, висока товарна спрямованість.

Більш детальні дослідження і апробація авторських розробок з приватизації майна і землі проведені на прикладі окремих сільськогосподарських підприємств Тернопільської області.

1.4. Методологія і методика дослідження. Методологічною і методичною основою дослідження стали положення діалектики, прогресивної економічної теорії, законодавчі акти Верховної Ради і постанови Уряду України з питань розвитку агропромислового комплексу.

Застосовувалися різні методи дослідження: монографічний, абстрактно-логічний, економіко-статистичний, порівняльний економічний аналіз, експертні оцінки явищ, балансовий. Сукупне і вибіркове застосування цих методів дало змогу досягти достатньої достовірності одержаних результатів.

Інформаційну основу досліджень склали: державна статистична звітність по системі АПК, дані про результати господарської діяльності колективних і приватних господарств, програмні розробки перспектив розвитку агропромислових формувань та матеріали з земельного реформування та приватизаційних процесів, результати становлення нових форм господарювання,

матеріали економічної оцінки земель, нормативні документи державних управлінських органів загальнодержавного і місцевого рівня, літературні джерела, власні спостереження автора.

1.5. Наукова новизна. Обґрунтовано техніко-організаційні етапи роздержавлення та приватизації в агропромисловому комплексі в умовах формування ринкової економіки.

Проведено аналіз ефективності різних приватизаційних форм господарювання в сільському господарстві ряду зарубіжних країн, дано їх критичну оцінку.

Розкрито вплив процесів роздержавлення та приватизації в аграрному секторі на виникнення більш ефективних організаційно-виробничих форм господарювання.

Комплексно досліджено та проведено аналіз стану економічних відносин сільськогосподарських підприємств. Запропоновано нові прогресивні форми господарювання, організації агробізнесу та підприємницької діяльності на селі.

Розкрито основні причини, що гальмують розвиток селянських (фермерських) господарств, запропоновано нові ефективні підходи їх подальшого розвитку.

Розроблено методичні підходи активізації ринкових відносин між містом і селом, що сприяє розгортанню діяльності приватно-підприємницьких і територіально-кооперативних структур у сферах АПК.

Розроблено інструмент реформування майнових та земельних відносин сільськогосподарських підприємств та державного регулювання цих процесів.

Запропоновано модель перспектив розвитку сільськогосподарських підприємств у післяприватизаційний період.

1.6. На захист виносяться:

- здійснення організаційно-виробничої послідовної та регулюючої політики держави в здійсненні процесів роздержавлення, приватизації, денационалізації, паювання землі та інших матеріальних цінностей колгоспної та радгоспної власності;

- обґрунтування оцінки економічної та соціальної ефективності нових форм господарювання, їх перспективності в умовах ринкової економіки;

- модель подальшого розвитку і становлення селянських (фермерських) господарств;

- обґрунтування основних принципів державного регулювання продовольчого ринку в період подолання економічної кризи.

1.7. Практична цінність роботи. Результати досліджень можуть служити методичним інструментарієм оптимізації приватизаційних і ринкових процесів сільськогосподарських підприємств, реформування колгоспів та радгоспів і становлення нових форм господарювання, враховуючи суть ринкової економіки, не лише в Тернопільській області, а й в інших областях України.

Розроблено пропозиції та створено матеріально-інформаційну базу з практики реформування майнових і земельних відносин, прогнозування напрямів дальшого розвитку фермерських господарств і кооперативних агропромислових формувань.

Дисертаційне дослідження містить інформаційну базу з практики господарювання ряду зарубіжних країн та передовий досвід господарств Тернопільської області і може бути використаний щодо підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Крім того, матеріали дослідження можуть бути використані в навчальних закладах при вивченні ряду тем в курсах аграрної економіки та організації сільськогосподарського виробництва.

1.8. Апробація роботи. Основні положення роботи доповідалися на науково-практичній конференції: "Тваринницька галузь Тернопільської області: сучасний стан та перспективи розвитку" Тернопіль 1995 р.

Результати досліджень автора доповідалися на наукових семінарах кафедри аграрного менеджменту і права Тернопільської академії народного господарства за 1994-1996 рр. Окремі з матеріалів використані при формуванні балансу виробництва і норм споживання продовольчого фонду Тернопільської області в 1995 році.

За участю автора роботи розроблялася програма основних напрямків розвитку сільськогосподарського виробництва Тернопільської області у 1995-2005 роках.

Рекомендовані дисертантом пропозиції використовувалися при здійсненні приватизаційних процесів у агропромислових формуваннях Тернопільської області.

1.9. Публікації. За результатами виконаних досліджень опубліковано 7 наукових робіт загальним об'ємом 9,4 друкованих аркушів, в т.ч. автора - 4,3 друк. аркушів.

1.10. Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота викладена на 189 сторінках, складається із вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку літератури в кількості 121 найменувань, має 29 таблиць, 6 схем, 2 діаграми і 12 додатків.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначена мета та основні завдання, предмет та об'єкт дослідження, висвітлена методологія та методика дослідження, наукова новизна, теоретична та практична цінність.

2.1. У першому розділі роботи розкрито історичні передумови здійснення аграрної реформи та переходу сільськогосподарських підприємств до ринку, узагальнено світовий досвід ефективного ведення сільськогосподарського

виробництва, досліджено становлення нових форм господарювання в умовах ринкових відносин.

Аналіз сучасного стану розвитку сільськогосподарського виробництва показує, що воно перебуває у складному становищі, яке спричинене тим, що виробничо-технічні та соціальні структури колгоспів і радгоспів за змістом не можуть відповідати вимогам ринкової економіки, тому вони потребують докорінного реформування. Неefективність колгоспно-радгоспного виробництва пояснюється тим, що існуюче відношення працівника до власності не може матеріально зацікавити до результатів праці, забезпечити ефективне використання створеного виробничого потенціалу. Тому повне і остаточне вирішення питання власності допомогло б вийти сільському господарству з кризи.

Вивчаючи проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств у період переходу до ринку, розглянуто теоретичні основи формування власності.

В економічній науці власність є головною економічною категорією. Вченими виділяються п'ять форм власності і кожна з них має право на існування.

Ми зупинимося на існуючих останніх двох формах. Капіталістична власність заснована в бурхливий період розвитку, якою є епоха вільної конкуренції ХІХ на початку ХХ століття. Промисловий капіталізм почав розвиватися з невеликих приватних фірм, з незначного капіталу, яким розпоряджався одноосібний господар. Фірми розросталися, збільшувалися капітал, швидко почали розвиватися акціонерні компанії. Кожний, хто мав вільні кошти, міг придбати акції і претендувати на частку в розподілі доходу.

Країни, в яких існує капіталістична приватна власність, в даний період мають великий науково-технічний потенціал, досягли високого життєвого рівня своїх народів.

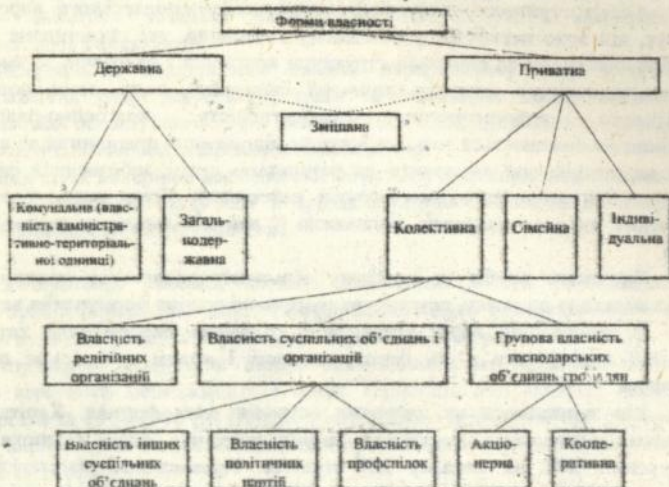
Державна соціалістична власність стала п'ятою історично новою формою власності. Це власність - загальнонародна, поділена між багатомільйонними власниками, жодний з яких не володіє абсолютним правом визначати розмір особистих вкладів і одержаних доходів.

Через те, що контроль над засобами виробництва поділений множиною один від одного незалежних людей, ніхто не має над ними абсолютної влади і люди самі не можуть вирішувати чим їм займатися, де працювати, що виробляти і чекають команди зверху.

Держава, яка привласнює собі абсолютну владу, всі питання чи то суспільні, чи то економічні, неретворює в політичні і їх у своїх інтересах вирішують ті, хто володіє апаратом насильства.

У країнах з розвинутою ринковою економікою існують лише дві форми власності: приватна і державна. Усі інші різновиди - це похідні від основних (схема 1).

Форми власності та їх різновиди

Перехід приватної власності в соціалістичну має свою особливість в сільському господарстві. Перші колективні господарства створювалися на базі поміщиків і монастирських маєтків. В СРСР існували такі форми господарства: товариство спільного обробітку землі, комуна, колгосп і радгосп. Перші дві форми не прижилися, а колгоспи і радгоспи існують до цього часу.

У партійних документах скрізь записано, що селяни добровільно за власним бажанням записувалися в колгоспи, віддаючи свою землю, живе тягло і реманент, а насправді панували примус і насильство.

Завдання соціалістичних перетворень визначалося одним положенням: знищення приватної власності, оголошення господарів ворогами народу і вивезення їх в далекі заслання.

За своє існування колективна форма власності (колгоспи і радгоспи) себе не виправдала, показники виробництва сільськогосподарської продукції залишалися набагато нижчими, ніж в розвинутих капіталістичних країнах.

Після утворення України, як самостійної і незалежної держави, соціалістична система власності почала відживати. Розпочався зворотній процес роздержавлення колективних підприємств - денационалізація, який характеризується перетворенням державної власності у приватну (колективну, індивідуальну, сімейну) і змішану (як правило, акціонерну).

Роздержавлення і приватизація покликані надати більшій ефективності і динамічності процесам, що відбуваються в сільському господарстві, перенести увагу на кінцевий результат, на високі фінансові показники з метою вирішення одного з найголовніших питань сільськогосподарського виробництва - зупинити

поглиблення кризи і досягти економічного прогресу. На наш погляд, без врахування світового досвіду ведення сільськогосподарського виробництва це, зрештою, зробити досить важко.

Так, узагальнення досвіду ряду економічно розвинутих держав (Німеччини, США, Японії, Англії) та держав колишнього соціалістичного табору (Польщі, Чехії, Угорщини, Китаю, Румунії), показує, що головний напрям розвитку сільськогосподарського виробництва полягає в посиленні державної уваги до вирішення проблем приватного сектору виробництва, агробізнесу, різноманітної підприємницької діяльності, кооперативного руху. Важливу роль при цьому відіграє цінове регулювання, цілеспрямована фінансова допомога та дотації виробникам дефіцитних, або навпаки надлишкових видів сільгосппродукції. Всі особливості ефективного ведення сільськогосподарського виробництва можуть бути творчо застосовані в наших умовах.

На нашу думку, підхід до питання створення нових форм господарювання має бути надзвичайно обдуманий та обґрунтований. Сільськогосподарське виробництво має ґрунтуватися на умілому поєднанні та взаємовигідній співпраці різних форм господарювання, які доповнюватимуть одна одну. Так, відповідно до форм власності, можуть діяти такі виробничі структури: колективні сільськогосподарські підприємства, кооперативи, акціонерні товариства, селянські спілки, агрофірми, асоціації та інші (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Види агропромислових формувань на Тернопільщині у 1992-1995 роках.

Види агропромислових формувань, незалежно від розмірів, форм власності і господарювання	Роки				Відхилення (+,-) 1995 рік до 1992 року
	1992	1993	1994	1995	
Колгоспи	472	68	65	52	-420
Радгоспи	53	56	42	-	-50
Міжгоспи	41	22	14	-	-41
Підприємства непромислових організацій	200	-	-	-	-200
Підприємства торгівлі і громадського харчування	20	-	-	-	-20
Підприємства по виробничому обслуговуванню АПК	111	111	110	110	-1
Науково-виробничі системи	1	-	-	-	-1
Колективні сільськогосподарські підприємства (КСП)	3	111	162	160	+157
Акціонерні товариства	6	18	26	29	+23
Кооперативи	3	5	2	2	-1
Корпорації	6	-	-	-	-6
Агрофірми	14	12	20	20	+6
Селянські (фермерські) господарства	367	716	712	753	+386
Селянські спілки	66	214	221	234	+168
Асоціації селянських господарств	1	10	15	6	+5

Як свідчать дані таблиці 1, за останні роки тенденція до збільшення нових форм господарювання та зменшення кількості колгоспів помітно збільшується.

2.2. У другому розділі роботи дана природно-кліматична характеристика, кількісні показники опадів та якісна характеристика ґрунтів Тернопільської області, розкрито структуру земельного фонду, зроблено аналіз господарсько-економічних показників підприємств агропромислового комплексу, розроблено пропозиції подальшого розвитку і становлення селянських (фермерських) господарств, розглянуто фінансові аспекти діяльності сільськогосподарських виробничих структур.

Необхідно відмітити, що в 1995 році у всіх категоріях господарств одержано 1203, 8 тис.тонн зерна у вазі після доробки, зібрано 2011,0 тис.тонн цукрових буряків (фабричних), 550,4 тис.тонн картоплі, 118,1 тис.тонн овочів, 23,8 тис.тонн плодів і ягід. В порівнянні з 1994 роком виробництво основних сільськогосподарських культур зменшилося: зерна на 89,7 тис.тонн (на 7%), цукрових буряків на 425,2 тис.тонн (на 17%), картоплі на 64,1 тис.тонн (на 10%). Разом з тим виробництво овочів збільшилося на 22,4 тис.тонн (на 23%), плодів і ягід на 6,5 тис.тонн (на 38%). Зменшення цих показників відбулося за рахунок зниження урожайності. Так, з кожного гектара зібраної площі одержано по 31,2 ц зернових, 220 ц цукрових буряків, по 87 ц картоплі і 108 ц овочів, що нижче рівня 1994 року відповідно на 3,2 ц, 54 ц, 11 ц та 12 центнерів.

У 1995 році продано всіма категоріями господарств 236,1 тис.т зерна, що на 180 тис.тонн або на 43% менше, ніж в 1994 році. На переробні заводи надійшло 2012,3 тис.тонн цукрових буряків на давальницьких умовах. Проти 1994 року заготівля цукрових буряків зменшилась на 17%. У всіх категорій господарств у минулому році закуплено 6,6 тис.тонн картоплі, 4,4 тис.тонн овочів, що майже в 2 рази менше, ніж у 1994 році.

Зниження виробництва у галузі рослинництва, можна пояснити тим, що в кризовій економічній ситуації зменшилося внесення органічних та мінеральних добрив, не вистачає гербіцидів та отрутохімікатів для боротьби з шкідниками та хворобами, у занедбаному стані насінництво сільськогосподарських культур, відсутня необхідна техніка для обробітку ґрунту та збирання вирощеного врожаю.

Разом з тим, в окремих селянських спілках, агрофірмах, фермерських господарствах ці показники залишаються на високому рівні і значно впливають на показники в цілому по області.

Що стосується стану тваринницької галузі області, необхідно відмітити, що в 1995 році колективними господарствами і держгоспами вироблено 63,4 тис.тонн м'яса, 275,3 тис.тонн молока, 64,4 млн. штук яєць та 64,7 тонн вовни. Порівняно з 1990 роком зменшилося виробництво всіх видів тваринницької продукції. Однією із причин цього є зниження продуктивності худоби. Якщо в 1990 році надій молока на корову складав 2930 кг, то в 1995 році він знизився до 2162 кг. За цей період знизилася яйценосність курей на 59 штук, настріг вовни на вівцю на 1,2 кг. У 10 господарствах області одержано від однієї корови менше ніж 1000 кг молока. А в 215 господарствах, що складає 40 відсотків загальної кількості надано менше, ніж 2000 кг молока на корову. В порівнянні з

минулим роком скоротилося поголів'я ВРХ на 53,4 тис. голів, в тому числі корів на 1,4 тис. голів, свиней на 19,2 тис. голів, овець більш ніж у 2 рази.

Всіма категоріями господарств продано заготівельним організаціям худоби та птиці 47,3 тис. тонн, молока - 215,6 тис. тонн, яєць - 47,3 млн. штук, що менше, ніж у 1994 році відповідно на 22,5 тис. тонн, 19,4 тис. тонн, 68 млн. штук. Скорочення продажу худоби та птиці відмічається у всіх районах Тернопільської області.

Основні причини, що привели до такого становища у молочному скотарстві, полягають, в першу чергу, у відсутності необхідної кормової бази. Так, на 1996 рік громадське тваринництво області забезпечено кормами лише на 77% до потреби, в тому числі концкормами - на 52%¹.

В області повністю припинилось постачання комбикормів з державних ресурсів, в більшості районів практично не використовуються потужності комбикормових заводів.

Проте, останнім часом проведена певна робота по стабілізації галузей тваринництва. Припинено спад маточного поголів'я, дещо збільшується виробництво та продаж м'яса і молока, розпочато роботу по створенню нової галузі - м'ясного скотарства. На сьогоднішній час в області є 39 господарств - репродукторів, які займаються розведенням порід м'ясної худоби. В окремих господарствах, таких як "Нива", "Україна" Підволочиського, "Іванківський" Тербовлянського районів на одну корову надано по 4000 кг молока, середньодобові прирости ВРХ становили - 800 грамів.

Зменшення виробництва та продажу продукції галузей рослинництва і тваринництва (див.табл.2) привело до зниження економічних показників у цілому по області. Дані таблиці свідчать, що в 1995 році вироблено валової продукції сільського господарства на 628,7 млн.крб. менше, ніж у 1986 році та на 531,2 млн.крб. порівняно з 1990 роком. Знизився цей показник навіть проти рівня 1994 року. Виробництво як продукції рослинництва, так і тваринництва скоротилося у 1995 році в 1,5 раза проти 1990 року.

Таблиця 2

Валова продукція сільського господарства (в порівняльних цінах 1983 року)¹ (всі категорії господарств).

Показники	Роки						Відхилен-ня (+,-) 1995р. до 1986р.
	1986	1990	1992	1993	1994	1995	
Валова продукція сільського господарства, млн.крб., в т.ч.	1685,3	1587,8	1307,2	1292,3	1143,7	1056,6	-628,7
продукція рослинництва	872,7	753,9	645,4	670,7	572,0	516,9	-355,8
продукція тваринництва	812,6	833,9	611,8	621,6	571,7	539,7	-272,9
Вироблено продукції на душу населення, крб.	1463,0	1353,0	1109,0	1095,0	970,0	960,3	-502,7

¹ За даними обласного управління статистики.

Спад сільськогосподарського виробництва майже до критичної межі вимагає докорінної зміни існуючої економічної системи і переходу до нових форм господарювання, які здатні функціонувати у ринковій економіці.

У процесі дослідження нами проведено аналіз показників ефективності виробництва у господарствах з різними формами господарювання. Слід зауважити, що для забезпечення особистого матеріального і соціального інтересу людей у результатах праці, високого рівня виробництва якісної продукції, економічної ефективності підприємства, колгоспи і радгоспи необхідно реформувати у селянські спілки, акціонерні товариства, агрофірми, кооперативи і т.д.

Проведені дослідження дають підстави для висновку, що однією з найперспективніших форм господарювання є селянські (фермерські) господарства.

Станом на 1 січня 1996 року у Тернопільській області зареєстровано 753 селянських (фермерських) господарства, за якими закріплено 11,5 тис.га сільськогосподарських угідь, з них 11,2 тис.га ріллі. В середньому на одне господарство припадає майже 15 га ріллі (в Україні - 21 га). Найбільше селянське (фермерське) господарство області "Айова" у Ланівському районі - 420 га сільськогосподарських угідь.

У 1995 році посіва площа в фермерських господарствах становила 10,3 тис.га ріллі. З них 7,4 тис.га або 72% зайнято зерновими культурами, 1,9 тис.га - цукровими буряками, 128 га - картоплею і 48 га овочами. Урожайність сільськогосподарських культур крім озимої пшениці, у фермерських господарствах вища, ніж у суспільному секторі.

Найвищий врожай зернових культур з одного гектара одержали фермери Заліщицького (34,4 ц) і Підволочиського (32,4 ц) районів; цукрових буряків - Шумського (343 ц), Збарзького (307, ц) і Теревовлянського (302 ц) районів.

У селянських (фермерських) господарствах на початок 1996 року утримувалось 834 голови ВРХ, в тому числі 452 корови, 918 голів свиней, 52 голови овець, 166 коней і 7158 птиці.

У 1995 році фермерами області вироблено 1003 ц м'яса у живій вазі, 6951 ц молока та 390 тис.штук яєць всіх видів.

Найбільше м'яса вироблено у Підволочиському (180 ц), Теревовлянському (192 ц), Тернопільському (189 ц) районах, молока - у Підволочиському (1021 ц), Теревовлянському (935 ц), Чортківському (1743 ц) районах.

Виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь в селянських (фермерських) господарствах складо в 1995 році 63,4 тис.крб., що становить 96% виробництва у суспільному секторі, в тому числі у галузі рослинництва цей показник становить 48,8 тис.крб. або на 28% більше порівняно із суспільним сектором, а у галузі тваринництва лише 14,6 тис.крб., що складає 53% до суспільного сектора (див. таблицю 3).

Однією з причин, що затримують розвиток фермерських господарств, є погане матеріально-технічне забезпечення. Окремі фермери об'єднуються разом для придбання техніки, щоб мати можливість обробляти земельні наділи

(зокрема в селах Шили і Черняхівці Збарзького, с.Купчинці і с.Вікторівка Козівського районів).

Актуальною продовжує залишатися проблема державної допомоги, науково-технічної підтримки та забезпечення стійкого фінансового стану як селянських (фермерських) господарств, так і інших сільськогосподарських виробничих структур.

Таблиця 3

Показники продуктивності виробництва селянських (фермерських) господарств порівняно із суспільним сектором.

Показники	1993			1994			1995		
	Господарство суспільного сектора	Сел. (ферм) господарство \$1	Ферм. о господарство до сусп. сектора %	Господарство сусп. сектора	Сел. (ферм) господарство	Ферм. господарство до сусп. сектора %	Господарство сусп. сектора	Сел. (ферм) господарство	Ферм. господарство до сусп. сектора %
Виробництво валової продукції на 100 га с/г угідь, всього, тис.крб.	79,0	85,4	108	76	55,7	73	66,0	63,4	96
в т.ч. рослинництва	47,5	72,5	154	46,6	46,7	101	38,3	48,8	128
тваринництва	31,5	12,9	41	29,4	9,1	31	27,7	14,6	53
на середньорічного працюючого	4941	7066	143	4722	3703	77	4956	4377	88

Здійснювані процеси приватизації і становлення нових форм власності та господарювання переплітаються з гострими проблемами цінової політики, нееквівалентного обміну, дефіциту фінансових і матеріальних ресурсів.

Для успіху аграрної реформи поряд із формуванням нових суб'єктів підприємницької діяльності з високою професійною підготовкою, створенням високого рівня мотивації працівників сільського господарства до праці, розробкою ефективних прийомів і методів державного регулювання і впливу на виробництво, необхідна розробка системи заходів щодо фінансової підтримки сільгосптоваровиробників різних форм власності і забезпечення держави власним продовольством.

Фінансовий стан підприємств і організацій Тернопільської області значно погіршився порівняно з минулим періодом.

Підприємства сільського господарства отримали у 1995 році - 4420,3 млрд.крб. прибутку, що становить 25,4% загальної його суми в цілому по області. Прибуток міг би бути більшим на 1,6%, якби не допустили позареалізаційних витрат, суми яких становила 288,5 млрд.крб. З них 48,6% припадає на підприємства промисловості, а 40,6% на підприємства сільського господарства.

У 1995 році сільськогосподарські підприємства Тернопільської області отримали 4140 млрд.крб. чистого прибутку, у 1996 році очікується отримати лише 380 млрд.крб., оскільки значно збільшується кількість збиткових

господарств. По очікуваних наслідках їх кількість у 1996 році становитиме 201 проти 49 у 1995, в них сума збитку 155 млрд.крб.

Особливо важкий фінансовий стан у господарств тваринницької галузі. Збиток від реалізації продукції тваринництва у 1995 році становив 1540 млрд.крб., процент збитковості - 20,5, у 1996 році передбачається значне збільшення цих показників, зокрема очікувані збитки - 3700 млрд.крб., що складає 34,2%. Питома вага збиткових господарств від загальної кількості становить 87 відсотків.

Сільськогосподарськими підприємствами області сплачено до бюджету у 1995 році 2569 млрд.крб. Найбільшу питому вагу в структурі платежів до бюджету займає податок на добавлену вартість (81,1%). Решта суми прибутку використано на виробничий та соціальний розвиток, відрахування у резервні (страхові) фонди та інші цілі.

Рентабельність підприємств сільського господарства обчислена як відношення прибутку від реалізації до собівартості реалізованої продукції становила за 1995 рік 23,4%, що у 2,1 рази менше, ніж у 1994 році. Очікуваний у 1996 році рівень рентабельності 1,1%. Це пояснюється значним збільшенням кількості збиткових підприємств, відсутністю паритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, низьку купівельну спроможність населення.

Важливим і сталим джерелом фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств повинна стати кредитна система. На жаль, кредитні джерела для сільгоспвиробників в Україні практично відсутні. Головною причиною цього є незадовільний стан економіки: спад виробництва, інфляція, відсутність стабільності в регулюванні фінансової і банківської діяльності. Тому банки видають лише короткострокові кредити і під високі проценти

Заборгованість сільськогосподарських підприємств банку "Україна" по короткострокових кредитах на 1.01.96: становила 164 млрд.крб., на 1.10.96. - 306,1 млрд.крб., що на 142,1 млрд.крб. більше, заборгованість банку по довгострокових кредитах зменшилася на 4,4 млрд.крб., з 19,0 млрд. до 14,6 млрд.крб.

Таким чином, в політиці фінансової стабілізації слід відійти від пріоритетності заходів на макрорівні і зробити основний акцент на оздоровленні фінансів суб'єктів господарювання, галузей, регіонів, формуванні і цільовому використанні інвестиційного потенціалу виробників, відшкодуванні і нагромадженні на новій науково-технічній основі.

2.3. В третьому розділі роботи обґрунтовано та висунуто пропозиції щодо шляхів успішного вирішення земельної реформи, накреслено перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств у післяприватизаційний період, розкрито актуальність впровадження теоретичних та практичних методів маркетингу, оскільки сьогодні важливого значення набуває вміння аналізувати ринкову кон'юнктуру, виявити тенденції зміни попиту і пропозиції на різні види продукції.

Земельна реформа є важливою складовою частиною програми роздержавлення та приватизації, яка охоплює, крім земельних відносин, відносини власності на матеріально-технічні засоби виробництва та інші аспекти функціонування аграрного сектора.

Головна мета земельної реформи спрямована на ліквідацію державної монополії земельної власності, відновлення приватної власності на землю та інші засоби виробництва, відновлення у селян почуття власника і господаря землі і створення на цій основі умов для реформування державних і колективних сільськогосподарських підприємств у виробничі структури, які базуються на приватній власності.

Було прийнято ряд Законів України про земельну реформу, але на сьогодні не можна вважати завершеним процес вилучення в колективних, державних та інших сільськогосподарських підприємствах земель для приватного виробництва.

Передавання земель у нову колективну власність підприємствам і їх паювання проходить повільно, тому багато селянських спілок, агрофірм не чекаючи відведення земельних ділянок у колективну власність, самі здійснюють приватизацію землі з визначенням розміру земельних паїв. Особливо цей процес поширився в західному регіоні, зокрема в Тернопільській області.

Земельна реформа на Тернопільщині розпочалася в 1992 році. Паралельно здійснювалося реформування майнових відносин власності, в результаті селяни розширили земельні наділи, було розгорнуто фермерський рух.

Разом з тим, в окремих господарствах паювання землі проведено формально, люди не вірять, що земля може бути їхньою власністю, колективні господарства працюють у стилі бувшої соціалістичної системи, змінивши лише назви з колгоспів, радгоспів на селянські спілки, агрофірми, що є великим гальмом у впровадженні нових форм господарювання та переходу до ринкових відносин.

Тому, крім реформування колективних господарств, колгоспів та радгоспів необхідно перебудувати і свідомість селянина, землі потрібен власник і господар, який би розпоряджався нею і дбав про підвищення ефективності використання.

Одне із важливих питань земельної реформи полягає в формуванні земельного ринку. Існують дебати про те, чи повинна стати земля предметом купівлі-продажу. На нашу думку, земля призначена для виробничих потреб повинна передаватися землекористувачам в оренду, включаючи іноземних інвесторів, а продаж землі необхідно проводити шляхом закритого варіанту (тобто в межах сільськогосподарського підприємства чи сільської Ради). Пізніше, коли цей механізм пройде апробацію, з метою прискорення формування земельного ринку, потрібно розробити пакет документів, які б регламентували вільний продаж та оренду землі. Можливість купівлі і продажу стимулюватиме створення ринку землі, що, у свою чергу, надасть землі прогнозу вартості, виходячи з якої, приватні фермери та орендавачі зможуть приймати індивідуальні рішення про право користування землею. Це дасть можливість фермерам, які мають найвищу мотивацію, розширювати свої земельні володіння. Продаж або передача в оренду сільськогосподарських

земель повинні дозволятися тим, хто хоче і вмiє найбільш ефективно використовувати земельні ресурси.

Враховуючи, перехiд виробництва до ринкової економіки в Тернопільській області розроблена Програма розвитку сільськогосподарського виробництва на 1996-2005 роки. Вона охоплює коло питань, вирішення яких повинно сприяти виведенню агропромислового виробництва із кризового стану і вийти на рівень виробництва передових європейських країн. В даній Програмі передбачено збільшення виробництва сільськогосподарської продукції інтенсивним шляхом, тобто зменшення посівних площ і підвищення врожайності, зменшення поголів'я і підвищення його продуктивності. Наприклад, врожайність зернових культур у 2005 році буде збільшено не менш як у 2 рази і становитиме 60 ц/га, цукрових бур'яків не менше 500 ц/га, картоплі і овочів 170 ц/га, фруктів і ягід - 36 ц/га, середньорічний надій молока на одну корову становитиме 3500 кг, середньодобовий приріст ВРХ - 600г, середньодобовий приріст свиней - 520 г, середня річна несучість курей - 230 шт.

Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції дасть можливість встановити доступні для населення ціни на хліб, м'ясо, молоко, цукор, досягти нормативів споживання цих продуктів людиною.

З метою стійкого фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств велике значення має чітка організація комерційної діяльності. Особливої актуальності вона набуває сьогодні, коли майже відсутнє централізоване постачання техніки сільськогосподарським підприємствам та скоротилися обсяги держзамовлень на сільськогосподарську продукцію.

Отже, впровадження теоретичних та практичних методів маркетингу дуже актуальна проблема для агропромислових формувань, адже сьогодні важливо вмiти аналізувати ринкову кон'юктуру, виявити тенденції зміни попиту і пропозиції на різні види продукції. Працівники маркетингових (комерційних) служб повинні збирати інформацію про потенційних постачальників, споживачів, знаходити можливості встановлення з ними господарських зв'язків.

З метою інформаційного забезпечення всіх суб'єктів господарювання доцільно створити державну систему ринкової інформації в АПК, яка повинна забезпечувати щоденною інформацією про закупівельні, вiдпускні, роздрібні ціни на сільськогосподарську продукцію і обсяг її фактичних продаж.

Важливо відлагодити систему реалізації сільськогосподарської продукції, шляхом створення в області аграрної біржі, а у районах - брокерських контор.

Стосовно аграрних бірж, то об'єктивне ціноутворення, що відбувається на них, дасть змогу урядові своєчасно створювати механізм державного регулювання та захисту національного сільськогосподарського виробництва, визначити рівень бюджетної підтримки фермерів, формувати цінову політику.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

3.1. Агрпромиловий комплекс Тернопільської області перебуває у складному економічному становищі. Воно є наслідком розпаду соціалістичної і економічної системи та невдалого експерименту щодо економічних перетворень. Щоб усунути негативні явища необхідно знайти причини та науково-обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

3.2. Реформування сільськогосподарських підприємств у зв'язку із роздержавленням та приватизацією, трансформація колгоспів, радгоспів та мілкого господарських підприємств відбувається такими шляхами:

- створення підприємств з приватною власністю на основі безплатної передачі або викупі майна за рахунок приватизаційних сертифікатів і заощаджень;
- оренди майна з подальшим викупом оборотних засобів юридичними та фізичними особами за рахунок приватизаційних паперів і власних капіталів;
- створення на базі колгоспів, радгоспів самостійних селянських кооперативів, орендних колективів і їх спілок, асоціацій, корпорацій, акціонерних товариств;
- перетворення колгоспів у селянські (фермерські) господарства з наступним об'єднанням їх у селянські господарства, асоціації та інші.

Всі форми господарювання повинні функціонувати на основі рівноправного партнерства та взаємовигідної співпраці. Вивчення функціонування сільськогосподарських підприємств таких високорозвинутих країн, як Німеччини, США, Англії, Франції, дає змогу формувати науково-обґрунтовані пропозиції щодо підвищення економічної ефективності роботи Тернопільських агропромислових формувань.

3.3. Результати досліджень показують, що у селянських спілках, агрофірмах, колективних господарствах, де роздержавлення і приватизація проведені на належному рівні, де товаровиробники зацікавлені у ефективному використанні земельних ресурсів, досягнуто високих показників виробничо-економічної діяльності як в галузі рослинництва, так і тваринництва, створено відповідні умови для праці та життя членів своїх колективів.

3.4. Порівняння показників продуктивності виробництва дає підстави для висновку, що однією із перспективних форм господарювання є селянське (фермерське) господарство. Високих результатів досягають господарства, які очолюють фермери з відповідною освітою, досвідом роботи, почуттям власника та господаря землі. Так, у минулому несприятливому році ними одержано по 40-50 ц/га зернових, по 400 ц/га і більше цукрових буряків.

3.5. Економічні показники фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Тернопільської області є невисокими і нестабільними. За останні чотири роки знижується виробництво продукції галузей рослинництва і тваринництва, чистий прибуток, рівень рентабельності, збільшується кількість збиткових господарств. Це вимагає розробки дієвої і

науково-обґрунтованої системи підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств у період переходу до ринку.

3.6. У ході проведення земельної реформи процес передачі землі у багатьох випадках затягується, допускаються помилки, відступи від законодавства, місцеві органи влади створюють різні перешкоди для розвитку фермерства. Ділянки виділяють на гірших землях, некомпактно, що не дає змоги фермерам кооперуватися. Під різними приводами у Тернопільській області затягується передача землі у колективну власність. Тому необхідно, перш за все, посилити контроль за ходом земельної реформи, створити об'єктивні умови для рівноправного паювання землі, розробити пакет державних документів, які б регламентували купівлю-продаж і оренду землі, забезпечити землевпорядні служби відповідними матеріально-технічними засобами та коштами для проведення робіт по реалізації земельної реформи.

3.7. Головним резервом підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є збільшення урожайності сільськогосподарських культур та виробництва продукції тваринництва, забезпечення екологічної їх якості, підвищення родючості земель на основі науково-технічного прогресу, розробки та запровадження таких нових систем землеробства та тваринництва, які б давали високу та гарантовану продуктивність праці.

3.8. Зважаючи на незрозвинутість інфраструктури регіонального продовольчого ринку, необхідно створити при управлінні сільського господарства маркетингову службу, яка б діяла на комерційних засадах. До основних функцій повинні відноситись: пошук ринків збуту, консультування клієнтів про порядок експортування продукції, умови проведення біржових торгів та інших комерційних операцій, оформлення документів на експорт товарів.

3.9. Маркетингова система агропромислового сектора економіки повинна поступово наблизитися до аналогічних систем країн, що застосовують принципи вільного ринкоутворення та мають розвинуте сільськогосподарське виробництво.

Для цього необхідно усунути ряд недоліків: монополію держави в зберіганні та переробці сільськогосподарської продукції; недосконалість ф'ючерного ринку та мережі біржової аукціонної торгівлі, слабкість національних компаній у сфері експортно-імпоротної торгівлі.

4. ОСНОВНІ РОБОТИ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

4.1. Аналіз фінансової стійкості підприємств. Методичний посібник.- Тернопіль, 1994, (у співавторстві).- 1,2 др.арк.

4.2. Необхідність дальшого вивчення та удосконалення фінансового механізму в нових умовах.// Молода Україна - нові можливості. Зб. тез доповідей і виступів міжнародної наукової конференції, 13-15 травня 1994 року.- Тернопіль, 1994.- 0,2 др.арк.

4.3. Регіональний аспект зовнішньо-еконімічного менеджменту// Основні напрями розвитку менеджменту в Україні. Зб. тез доповідей міжвузівської науково-практичної конференції, 22-23 червня 1994 року.- Львів, 1994, (у співавторстві).- 0,2 др.арк.

4.4. Шляхи удосконалення міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків на Бучацькому с.р.заводі, / Проблеми обліку, контролю і аналізу в підприємствах аграрного сектора економіки України. Зб. наукових статей.- Тернопіль, 1995, (у співавторстві).- 0,3 др.арк.

4.5. Методичні вказівки до виконання контрольних індивідуальних завдань по курсу "Бухгалтерський облік з основами аудиту".- Тернопіль, 1995, (у співавторстві).- 3,0 др.арк.

4.6. Реформування аграрного сектора Тернопільської області/ Ефективність реформування аграрної сфери і шляхи раціонального використання природних ресурсів Поділля. Матеріали науково-практичної конференції.- Тернопіль, 1996, (у співавторстві).- 0,1 др.арк.

4.7. Проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств Тернопільської області у період переходу до ринку.- Тернопіль, 1996.- 4,3 др.арк.

Анотація

Романків І.Я. Проблеми підвищення ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств на основі їх реформування (на прикладі агропромислових формувань Тернопільської області).

Дисертація на здобуття ученої ступеня кандидата економічних наук по спеціальності 08.07.02. "Економіка сільськогосподарства і АПК." Тернопільська академія народного господарства, Тернопіль, 1996.

Защищается рукопись диссертации, в которой исследуются экономические проблемы развития сельскохозяйственных предприятий Тернопольской области в период перехода к рынку. Рассматриваются вопросы экономической сущности развития форм хозяйствования и отношения собственности в аграрном секторе. Разработаны предложения по ускорению и регулированию земельной реформы и реформированию имущественных отношений сельскохозяйственных предприятий.

Annotation

I.Y. ROMANKIV. Problems of increasing of the effectiveness of production of agricultural enterprises on the basis of reformation (Agroindustrial formings of Ternopil Region are as an example).

Thesis for a Degree of Candidate of Economic Science for 08.07.02. profession Rural Economics and Agroindustrial Complex. Ternopil Academy of National Economy, Ternopil, 1996.

The Thesis manuscript is being defended. The economic problems of development of agricultural enterprises of Ternopil Region during the transition to market are being investigated in this manuscript. The question of economic nature of development of management forms and property relations in agrarian sector are being considered. Proposals for speeding-up and regulation of land reform and property enterprises reformation have been developed.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, форми господарювання, селянські (фермерські) господарства, приватизація.

Здано до друку 18. XI. 96 р. Формат 60x84/16. Тираж 100 шт.
Зам. № 2180

ОП ТВК "Збруч"
м. Тернопіль, вул. Живова, 11

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

Section header or title, centered on the page.

Second paragraph of faint, illegible text.

Third paragraph of faint, illegible text.

Fourth paragraph of faint, illegible text.

Fifth paragraph of faint, illegible text.

Signature or name at the bottom of the page.

AB 36.282